

SOOSTEREOTÜÜBID VARJAVAD INDIVIDUAALSUSE JA PIIRAVAD VALIKUVÕIMALUSI

Demokraatlikuks ja jätkusuutlikuks peetakse ühiskondi, kus poistel ja tüdrukutel, naistel ja meestel on võrdsed õigused, kohustused, vastutus ja võimalused. Selleni jõudmiseks on muuhulgas vaja mitmekesistada mõlema sugupoole haridus- ja kutsevalikuid, vabaneda stereotüüpsetest eelarvamustest ning muuta paindlikumaks kitsaks jäävaid soorollimudeleid. Sellised eesmärgid on püstitatud kõigile EL liikmesriikidele.

Haridus on üheks valdkonnaks, kus väärtusi ja arusaamu saab teadlikult suunata. Allpool tutvustatakse soolist ebavõrdsust põhjustavaid ja kinnistavaid müüte ja stereotüüpe.

MÜÜT on kultuuris üldiselt omaksvõetud (väär)arusaam ühiskondlike nähtuste mõistmiseks ja selgitamiseks ning korraldamiseks viisil, mis on kooskõlas ning kujundatud valitseva maailmavaate/ideoloogia poolt selleks, et muuta seda endastmõistetavaks ja loomulikuks. Soostereotüüpide abil võetakse omaks sellised soolisusega seotud müüdid, mis vastavad ühiskonnas domineerivate gruppide poolt kujundatud ootustele.

SOOSTEREOTÜÜBID on lihtsustavad ning liigselt üldistavad, kuid ühiskonnas sügavalt juurdunud uskumused ja hoiakud naiste ja meeste erinevuste, iseloomulike joonte, neile sobivate rollide, ametite, käitumise, välimuse jms. suhtes. Kehtivad soostereotüübid juhivad naisi ja mehi valima vastavaid elustrateegiaid, käitumisstiile, suhteid teistega.

MÜÜDID SUGUDE ERINEVUSE JA EBAVÕRDSUSE ÕIGUSTAMISEKS

1. MÜÜT: Kõik naiste ja meeste vahelised erinevused on paika pandud looduse ja hormoonide poolt.

Teadus väidab: Erinevus on reproduktiivses funktsioonis, aga muud erinevused on kujundatud vastava kultuurikeskkonna poolt – sotsiaalselt konstrueeritud. Ka kõik hormoonid on naiste ja meeste kehas samasugused, aga nende tasemes ja mõjus on palju rohkem erinevusi indiviidide kui sugude vahel.

2. MÜÜT: Naised ja mehed erinevad põhimõtteliselt oma omaduste ja võimete poolest.

Teadus väidab: Naiste ja meeste ajud ei erine kognitiivsete võimete poolest – kõik oleneb rohkem sellest, kuidas sotsialiseerimise käigus on õpitud oma aju kasutama. Stereotüüpsed ühiskonnapoolsed ootused sunnivad inimesi omandama just neid omadusi ja võimeid ning rolle, mida naistelt ja meestelt on oodatud.

3. MÜÜT: Naistele ja meestele sobivad erinevad töö- ja tegevusalad.

Teadus väidab: Nüüdisajaks väljakujunenud tööjaotusel ei ole mingit bioloogilist ega geneetilist alust – see on sotsialiseerimise tulemus ja peegeldab fakti, et poisse ja tüdrukuid kasvatatakse erinevalt. Sotsiaalsete sooliste erinevuste ja ebavõrdsuste taastootmine toimub ühiskonnas, mõjutatuna arvukate tegurite poolt.

4. MÜÜT: Naised vastutavad kodu ja pere eest, mehed on pere ülalpidajad.

Teadus väidab: Traditsiooniline peremudel on muutunud, muutumas on ka soorollid, sest naised on meestega võrdväärselt tööturul ja sageli ise oma pere ülalpidajad.

5. MÜÜT: Väljakujunenud sugudevahelised suhted pole muudetavad.

Teadus väidab: Sugudevahelised suhted on eri ajaloo perioodidel ja kultuurides erinevad, muutuvad ja seega ka muudetavad.

MÜÜDID KOOLIS

MÜÜT: Poisid ja tüdrukud õpivad erinevalt.

Teadus väidab: Individuaalsed erinevused õpistiilides on palju suuremad kui sugude vahel

MÜÜT: Poistel ja tüdrukutel on erinevad kaasasündinud huvid ja akadeemilised tugevused.

Teadus väidab: Poistel ja tüdrukutel ei ole sünnipäraselt erinevad huvid ja akadeemilised tugevused, vaid need on suures osas omandatud ning ühiskondlikult mõjutatud.

MÜÜT: Kool ja koolikultuur sobivad tüdrukutele paremini.

Teadus väidab: Kool ei sobi tüdrukutele - tüdrukutel on tervise- ja ärevushäireid ning depressiooni palju rohkem kui poistel, aga neid ei märgata nii nagu märgatakse poiste kõrgemat verbaalset, füüsilist ja sotsiaalset agressiivsust.

MÜÜT: Poisid vajavad meesõpetajat.

Teadus väidab: Õpiedu ei määra õpetaja sugu, vaid õpetamise kvaliteet.

MÜÜT: Koolis koheldakse kõiki võrdselt.

Teadus väidab: Näiliselt sooneutraalne haridus ei taga iseenesest võrdseid võimalusi ja võrdset kohtlemist. Võrdsete võimaluste ja võrdse kohtlemisega on tegemist siis, kui koolis teadlikult välditakse soostereotüüpe ja luuakse õpikeskkond, mis tagab tütarlaste ja poiste võrdsed haridustulemused ning toimetuleku kaasaegses kiiresti muutuvus ühiskonnas.

MÜÜTE ALALHOIDVAD SOOSTEREOTÜÜBID

Soosteretüüpsed ootused mõjutavad taju ja tähelepanekuid.

Juba vastsündinud tüdrukuid nähakse väiksemate, armsate, õrnade ja ilusate („Suhkrust ja jahust ja maasikavahust... vaat, millest tehtud on väikesed tüdrukud“) poisilapsi aga suuremate, tugevate ja erksamaten („Koerast ja konnast ja kutsikahännast, vaat, millest tehtud on väikesed poisid“).

Poiste ja tüdrukute võimed, anded, hoiakud ja käitumisviisid kattuvad ning enamikel juhtudel kattuvad nad väga suures ulatuses.

Naistele ja meestele omistatavad soostereotüüpsed omadused

Naisi peetakse emotsionaalseteks, nõrkadeks, kartlikeks, hoolivateks, kaastundlikeks, jutukateks, ilusateks, kodule ja perele orienteerituteks, kultuuri- ja kunstihuvilisteks. Mehi peetakse ratsionaalseteks, tugevateks, julgeteks, egoistlikeks, kinnisteks, riskialtideks, edule orienteerituteks ning tehnikahuvilisteks.

Tegelikult on naiste ja meeste kui ühiskonna kahe kõige suurema sotsiaalse grupi sees erinevusi rohkem kui naiste ja meeste kui kahe sotsiaalse grupi vahel.

Naistele ja meestele sobivaks peetavad soostereotüüpsed tegevusvaldkonnad

Arvatakse, et naistele sobivad paremini hoolitsemise ja kasvatamise, teiste teenindamise ja abistamisega seotud valdkonnad nagu haridus, meditsiin, sotsiaaltöö, kultuur ning meestele paremini valitsemise, juhtimise, tootmise ja tehnoloogiaga seotud valdkonnad nagu riigikaitse, tootmine, ehitus.

SOOSTEREOTÜÜPIDE MÕJU

Soolised stereotüübid vastandavad naisi ja mehi. Tööde ja tegevuste jäik jagunemine naiste ja meeste vahel, mis võib tunduda normaalsena ja looduse poolt etteantuna, piirab järgmise põlvkonna haridus-, kutse- ning tegevusalade valikuid, taastoodab naiste madalamat staatust ühiskonnas, sh. nende nõrgemat positsiooni tööturul, madalamaid sissetulekuid, väiksemaid võimalusi kaasa rääkida ühiskonna jaoks oluliste otsuste langetamisel.

Stereotüüpsed soorolliootused piiravad nii täiskasvanute kui ka laste isiksuslikku arengut ja vaba tahte kohaseid valikuid. Stereotüübist tulenevad ootused naiste ja meeste käitumise kohta võivad suruda teda rolli, kus nad justkui vastavadki ootustele. Soostereotüübid mitte ainult ei määratle, millised naised ja mehed on, vaid kirjutab ka ette, millised need peavad olema – mehed professionaalselt edukad, naised orienteeritud suhetele.

Kui ühiskonnas peetakse mehelikuks aktiivsust, seikluslikkust, domineerivust, ratsionaalsust, iseseisvust, individualismi ja karmust, arendavadki poisid endas individualistlikku teadvust, mehelikku ekstravertsust, egoismi, oskust suhelda avalikkusega.

Kui naiselikuks peetakse alalhoidlikkust; allaheitlikkust, emotsionaalsust, koostöövalmidust, nõrkust ja abivalmidust, siis tüdrukud arendavadki endas passiivsust, pehmust, tagasihoidlikkust, emotsionaalsust, sotsiaalset teadvust, introvertsust, meie-keskset mõtlemist.

Kooli kontekstis varjavad stereotüüpsed eelarvamused õpilaste individuaalsust ja põhjustavad soolist diskrimineerimist. Näiteks lubatakse poistel võtta õppimist kergemini. Väljend „poisid on poisid“ saadab avalikkusele ja poistele endile sõnumi, mis nii lubab, andestab rohkem kui ka annab mingeid eeliseid, aga ühtlasi jätab ka võimaluse poiste probleemidele käe-galöömiseks. Samal ajal nõutakse tüdrukutelt korralikku käitumist, usinat õppimist, sõnakuulelikkust ja allumist.

KUIDAS STEREOTÜEBID ON TEKKINUD?

Soostereotüebid on ajaloolis-kultuuriliselt välja kujunenud viimastel sajanditel seoses traditsioonilise töö- ja võimujatusega naiste ja meeste vahel. Põhiliseks soorollide eristajaks on olnud avalik ja kodune sfäär, millest esimeses domineerimised mehed, teises aga vastutasid naised pere- ja kodutööde eest.

Naiste massilise sisenemisega tööturule suundusid nad peamiselt paljude kodutöödega sarnaseid oskusi nõudvatesse valdkondadesse - teiste eest hoolitsemine, toitlustus, kasvatus jms. Selline tööjaotus on aastasadade jooksul kinnistunud ja raskesti muutetav.

Kuigi tegelik olukord on muutunud ja naised töötavad pea kõikides valdkondades, on eelarvamuslikud hoiakud visad kaduma. Tööturul ilmnev ametikohtade sooline jagunemine soodustab omakorda stereotüüpide kinnistumist.

Soostereotüebid on ajalooliselt-kultuuriliselt muutunud ja muutuvad, seega on võimalik neist ka vabaneda.

KUIDAS STEREOTÜEPE TAASTOODETAKSE?

Perekonnas

Soostereotüepsed ootused vanemate ja teiste täiskasvanute poolt algavad juba imikueast. Tüdrukuid peetakse väiksemaks, vaiksemaks, häbelikumaks, nõrgemaks ja õrnemaks, poisse nähakse kindlamana, suuremana, koordineeritumana, erksamana ja tugevamana. Vastavalt sellistele ootustele hakatakse lastele jagama ka positiivset tagasisidet soorolliootusele sobiva käitumise eest. Lastele luuakse nn. sootüüpilised keskkonnad sisustuse, mänguasjade ja mängudega. Poiste mänguasjad on mitmekesisemad, sellised, millega tegeletakse väljaspool kodu, tüdrukute mänguasjad seostuvad koduste rolliülesannetega – nukud, sööginõud jms.

Lasteaias ja koolis

Kui lapsed on lasteaeda ja kooli jõudnud, ilmnevad juba soolise kasvatuses tagajärjed, mida ekslikult peetakse olemuslikuks ja bioloogiliseks omadusteks ja neid ei püütagi muuta. Seetõttu tajutakse tüdrukute ja poiste täpselt samasugust käitumist erinevalt ning sellele reageeritakse erinevalt. Poisse peetakse huvitavamateks, aktiivsemateks ning neile eraldatakse kasvatajate ja õpetajate poolt rohkem tähelepanu ja ressursse seda ise teadvustamata. Soosteretüübid, mis eristavad ja vastandavad ning naisi ja mehi või naiselikkust ja mehelikkust erinevalt väärtustavad ilmnevad lasteraamatutes, õpikutes, õppematerjalides, koolikultuuris, õpilaste hindamises ja õpetajate suhtumistes ning suhtlemises. Naiselikkuse ja mehelikkuse ideaalkuvandile vastamist nõuavad ja kontrollivad ka eakaaslased.

Meedias

Meedia võimendab naise ja mehe nn. ideaalkuvandeid nii käsitletavate teemade, isikute kui tegevusvaldkondade peegeldumise kaudu. Sugu kujutatakse peamiselt vastavalt ühiskonnas aktsepteeritud arusaamadele, rõhutades seejuures seda, mis on oluline naistele, mis meestele.

Keelekasutuses

Keeles ja kõnes peegelduvad otseselt või varjatult teadmised, uskumused ja arusaamad soorollidest ja nende erinev väärtustatus ja stereotüüpsed mõttemallid, nt. „poisid on poisid, aga tüdrukud peavad korralikult käituma“; „poisid vajavad huvitavamaid õpetamismeetodeid“, „kool ei sobi poisitele“, „üleharitud naised“ jms.

MIDA TEHA SOOSTEREOTÜÜPIDEST VABANEMISEKS?

- Õppida ära tundma, analüüsima ja vältima enda soostereotüüpeid ootusi tüdrukute ja poiste omaduste, oskuste, rollide jne. suhtes
- Arutada õpilastega naiste ja meeste muutuvaid ja avarduvaid rolle tänapäeva ühiskonnas
- Võtta kriitiline hoiak soostereotüüpe taastootvasse õppematerjali, nt. õpikute sisu ja pildimaterjal, arutada seda koos õpilastega
- Rääkida õpilastega meedia negatiivsest rollist aegunud soostereotüüpide taastootmisel
- Julgustada õpilasi tegema soostereotüüpidest vabu aine-, eriala- ja kutsevalikuid
- Õpetada õpilasi nägema hoolivuse, tähelepanu, koostöö ja sallivuse sotsiaalsed väärtust